

Vajdára is elmondhatjuk, amit Nietzsche írt Schopenhauerről; ő is „értékintetű vértés lovas, aki egyedül járja rém-útját az erdőn, egyedül, csak a lova meg a kutyája van vele.” Emerson szerint a nagy ember az, aki a nagy tömeg közepett is képes teljes tisztaságban megőrizni a magányosság derűjét. S ez a magányosság talán nem is olyan természetellenes. Az ind filozófus, Manu mondja: „Minden ember egyedül születik a világra, egyedül is hal meg; egyedül veszi el jócselekedetei jutalmát és egyedül bünei büntetését...” (77. l.) Néha aztán egy-egy ilyen hangzatos szólamnak a *tulajdonjoga* is veszályban forog. «Nagyon érzékenynek lenni annyi, mint nagyon boldogtalannak lenni» (41. l.) — ez a reflexió — ha ellaposodva is — Riedl könyvéből került a Rubinyéba, de ezt be is kellene ismerni.

«A költő lelke» c. fejezet szakaszaiban még csak el tudja leplezni valahogy a cédulázó eljárásnál mélyebbre alig hatoló felszínességet, de pl. Vajda epikájának ismertetése hihetetlenül szegényes. «Lássuk epikai alkotásait egyenként»: a) Hosszabb elbeszélések, b) Kisebbek. Mindez nem egészen nyolc lapon, a legközönségesebb értelemben vett tartalmi vázlat. Az «Elődei, utódai» c. fejezet sem elégítheti ki a szerény várakozást sem; hogy Vajda egyik-másik kifejezéséhez hasonlók előfordulnak Vörösmarty *Vén cigányában* vagy másutt: nem sokkal növeli tudásunkat.

De aki a Vajda eszmevilágát alkotó elemeknek különféle szempontok szerint való csoportosítását akarja áttekinteni, ezt megtalálja Rubinyi könyvében.

ZSIGMOND FERENC.

Révész Béla: Ady Endre. Életéről, verseiről, jelleméről. A költő tiz arcképével és leveleinek, kéziratának reprodukciójával. Gyoma, 1922., Kner. 8-r. 219. l.

Azt olvasom a kötet egyik facsimilején Ady leveléből: «csak úgy ceruzával írv össze-vissza mindent.» Mikor leteszem a könyvet és újból végiglapozgatom, ez a mondat jut újra eszembe. Révész «össze-vissza» ceruzával odavetve el akar mindent mondani, ami Adyról eszébe jut, legkivált úgynevezett intimitásokat. Mert: Ady társasága annyira «leigázó, sodró volt», hogy aki közelébe került, azt magával ragadta — és mert Adyról mindenkinek kötelessége mindent föltárni, amit kileshetett életéből, vagy aminek véletlenül szemtanuja volt, — «apróságok, de maradjanak meg.» Ezekután meg kell állapítanunk, hogy 1. ennek a könyvnek az Ady-irodalomhoz és Ady-kritikához semmi köze sincs; 2. Révész Bélának Adyról voltaképen semmi mondanivalója nincs; 3. ezt a semmit nagyhangú jelzőkkel ékes, de legtöbbször érthetetlenül zagyva mondatokba halmozva találja az olvasó elé. Végigvezet bennünket egy csomó dőzsölésen, «mámornász kánikuláján», és közben megmutatja a «görgető, hujjázó, szökökutas» Ady Endrét. Megtudjuk, hogy a borbélynál hogyan szokott viselkedni, hogy nyáron is szeretett keztyűt hordani, hogy «konfettizett» is, hogy mulatáskor «cerclét mvelt» (!) a társaságával és ilyenkor a cigányok mind ráfigyeltek; hogy Léda asszonyon a «biblia illata» volt, és mert «Ady jellemzéséhez tartozik», azt is, hogy foglalkoztatta a gondolat, hogy «a zseni, a génusz — a kellő időben megérkezett verbaj»; hogy «idegzetének ordas ellensége volt

alkoholszenvedélye», idegélete és az alkohol használata «komor szövetség» volt, süldölányokkal szemben «takart kívánság duzzadt meg benne» — és még sok «intím» egyéb — kómikusát vagy ocsmányságot.

Irodalomtörténeti jelentősége van talán annak, hogy sok versét a Budapesti Napló szerkesztőségében írta; hogy szerette, nála «hevültebben akaratosabban alig kívánta valaki» a pénzt, és hogy *Így is történhetik* című novellás kötetét «kizáróan (!) pénzi okokból (!) írta meg.» Hogy Kiss Józsefre azért haragudott, mert verseit «csak épen elfogadta» és Kiss József gesztusa, amellyel a «kötös» szárnyai alá húzódhatott, felbőszítette; Szász Zoltánra és Ambrusra is haragudott, mert tartott a kritikájuktól. «Soh'se láttam — írja Révész — Adyt olyan kéjtelgően a durvaság elgondolásai között», mint amikor Tóth Bélát támadó cikkén dolgozott. — A jóbarátok sorában fölvoznak: 1. Szép Ernő, 2. Kemény Simon, 3. Hatvany Lajos, 4. Kéri Pál, 5. Ignotus, 6. Kunfi Zsigmond, 7. Jászi Oszkár, 8. a galileisták köre — «csak meg kell gondolni: máglyákban gyulladt a fény Ady körül» — Krudy Gyula pedig — Révész szerint — «a *magános* bölény a magyar vadonban, aki érzi a ritka *társát* . . .», Ady Endrét.

Nem folytatom az idézetek hosszú sorát. Ezt a könyvet mindenkinek indexre kell tennie, leginkább pedig azoknak, akiknek szánta, akik vele egyformán, sőt elfogulatlanabban tudnak lelkесedni Adyért. Ez a könyv tartalmával és stílusával merő ellentéte külsejének; megjelenése merő visszavetés ma nehéz nyomdai és papíros viszonyainkkal. — De vissza kell térnem két részletére, mert azokkal kapcsolatban két kis közölni valóm van. Az egyikben Ady szavait idézi, hogy «néhány versátültetése a legjobb magyar fordítások közül valók (!)». Amilyen merész Révésznek az a hangulatosan odavetett állítása, hogy Ady legkedvesebb nőtáját, a *Befűtta az utat a hó* című «régii magyar dalt» (az Adytól lenézett Tóth Kálmán versét) *kevesen ismerik*, de az *avatottabbak* tudnak róla — olyan kevésbé tudják az *avatottabbak* is, hogy Adynak *Sapho* című költeménye *Sapho-fordítás*. — A másik mondanivalóm Révésznek erre a mondatára vonatkozik: «A gyökérostok összeállnak, ha emlegetem, hogy mennyire élő gondolata volt Adynak a halál gondolata. *Én a Halál rokona vagyok* . . .» Szabady Béla barátom figyelmet a következő párhuzamra:

A Halál rokona.

Szeretem a beteg rózsákat,
Hervadva ha vágnak, a nőket,
A sugaras, a bánatos
Ószidőket.

Szeretem a fáradt lemondást,
Könnyetlen sírást és a békét,
Bölcsök, poéták betegek
Menedékét.
Stb.

Íme, az *élő* gondolat.

Felix Dörmann: Was ich liebe.

Ich liebe die Fahlen und Bleichen,
die Frauen mit müdem Gesicht,
aus welchen in flammenden Zeichen
verzehrende Sinnenglut spricht.

Ich liebe, was niemand erlesen,
was keinem zu lieben gelang,
mein eignes, urinnerstes Wesen,
und alles, was seltsam und krank.

GÁLOS REZSŐ.